

Centrul pentru Jurnalism Independent

STIMULAREA GÂNDIRII CRITICE A JURNALIȘTILOR

- Dileme etice și editoriale -

STUDII DE CAZ DIN PRESA ROMÂNEASCĂ

2. Scandalul "Monica Macovei la Costinești"

Proiect finanțat de:

**Ambasada Regatului Țărilor de Jos
- prin programul MATRA -**

Ambasada Statelor Unite ale Americii

București
2007

Această broșură a fost realizată în cadrul proiectului **Stimularea Gândirii Critice a Jurnaliștilor**, coordonat de **Centrul pentru Jurnalism Independent** și finanțat de **Ambasada Regatului Țărilor de Jos prin programul MATRA și de Ambasada Statelor Unite ale Americii**. Scopul proiectului a fost de a stimula dezbaterile critice atât în procesul de predare a eticii în școlile de jurnalism, cât și în redacții, ca parte a procesului de decizie editorială. Astfel, regulile deontologice își vor regăsi reflectarea firească în conținutul produsului jurnalistic și nu vor mai fi privite ca simple elemente de teorie a presei.

Cele 9 broșuri editate în proiect le propun spre dezbateri studenților, jurnaliștilor și celor interesați de etica jurnalistică mai multe cazuri culese din presa românească. Cazurile sunt grupate pe teme.

Demersul nostru nu își propune să critice un ziar, o televiziune sau un ziarist anume. Cazurile au fost alese pentru valoarea lor de exemplu și pentru că ofereau un context foarte bun pentru a discuta o anumită problemă etică și implicațiile ei editoriale. Suntem convinși că multe alte exemple pot fi identificate și îi îndemnăm pe cei care folosesc aceste broșuri ca instrument de lucru să nu ezite să le menționeze și să le dezbate public.

Abordarea noastră este una dilematică – lăsăm intenționat fără răspuns întrebările etice pe care le ridicăm -, dar este și una critică de multe ori - nu ne ferim să exprimăm opinii față de comportamentele jurnalistice pe care le invocăm. Vă invităm să faceți același lucru când citiți aceste broșuri. Fiți și dilematici și critici și exprimați-vă opiniile proprii.

Autori:
Liana Ganea
Alexandru Brăduț Ulmanu

Coordonator editorial:
Ioana Avădani

Coordonator de proiect:
Mihaela Danga

Mulțumiri: Ștefan Căndea, Gabi Dobre, Dan Mihai, Cătălin Tolontan

© **Centrul pentru Jurnalism Independent**
Adresa: *Bvd-ul Regina Elisabeta nr 32 (52), etaj 1*
sector 5
București, România
Tel./Fax: 021-311 13 75
www.cji.ro

Scandalul "Monica Macovei la Costinesti"

Expunerea temei:

Cazul Macovei - *Evenimentul zilei* a generat discuții aprinse, râuri de cerneală și ore de dezbateri la radio, la televiziune, în sălile de curs, ba chiar până și pe culoarele instituțiilor statului. Cazul este relevant, deontologic vorbind, prin prisma interesului public în raport cu protejarea intimității persoanei, dar și a verificării informației și încrucișării surselor - cu precădere practica foarte întâlnită în presa română de a cita surse anonime. De asemenea, există aici și aspecte care țin de modul în care ziarul a ales să relateze - cât de justificat este stilul subiectiv, personal, inchizitorial și colocvial în același timp.

Faptele:

Un jurnalist de la *Evenimentul Zilei* a aflat că, fiind la o reuniune într-un restaurant din Costinești, Monica Macovei, pe atunci ministrul Justiției, s-ar fi îmbătat și ar fi spart, chiar, niște pahare.

Cum a procedat ziarul:

După o perioadă de documentare, cotidianul a publicat un material sub titlul, afișat în deschiderea ziarului, "Noroc, doamna ministru! - Viciul de procedură al ministrului Macovei", în care oferea publicului informațiile despre presupusa beție a demnitarului. Într-un editorial, redactorul-șef deplângea episodul și o condamna pe Macovei pentru comportamentul său într-un restaurant de la malul mării.

Articolul, publicat pe 22 iunie 2005, chiar înainte de asumarea răspunderii guvernamentale pe legea reformei în Justiție, a generat un val de reacții adverse, din mediul politic, din zona civică, din partea cititorilor și a colegilor de breaslă. Clubul Român de Presă a condamnat materialul. Dan Tăpălagă, unul

dintre editorii de la *Evenimentul zilei*, fost, pentru o scurtă perioadă, chiar consilier al ministrului Macovei, și-a dat demisia și a înfierat deschis articolul. Mulți au spus că *Evenimentul zilei* a acționat în cârdășie cu forțe politice opuse reformei în Justiție, pentru că articolul a apărut în preajma unei ședințe parlamentare importante în acest sens, ceea ce a dat prilejul politicianilor din opoziție să afișeze mesaje de decredibilizare a ministrului, ridiculizat pentru presupusul său alcoolism.

Ca răspuns, *Evenimentul zilei*, care a dezvăluit că informația fusese confirmată de șapte surse, a recunoscut, inițial, că maniera în care a fost redactat articolul, care nu cita surse și utiliza expresii ofensatoare la adresa ministrului, a fost neadekvată și a declarat că va demara o anchetă de reverificare a faptelor. În urma acesteia, ziarul și-a recunoscut greșeala și și-a cerut scuze publice, pe 30 august 2005. Un jurnalist a fost concediat, iar alți câțiva au fost amendați, inclusiv conducerea redacției, care s-a autosanționat.

Probleme etice:

Cazul comportă o serie întregă de probleme de natură deontologică.

Era subiectul articolului unul de interes public?

Prima dintre probleme este dacă subiectul în sine e unul care să merite să vadă lumina tiparului. De fapt, o serie de întrebări trebuie puse: este o întâlnire privată (după unele surse oficială, după altele neoficială, dar cu siguranță neinclusă în programul oficial al reuniunii la care participa ministrul) de interes public sau nu? Justifică acest interes public încălcarea intimității omului Monica Macovei? Presupunând că faptele ar fi fost reale, erau ele relevante pentru activitatea publică a ministrului?

Raționamentul după care s-a ghidat echipa care a decis publicarea a fost acela că informația era de interes public, pentru că viciile unui înalt demnitar, manifestate într-un asemenea

cadru, sunt de natură să afecteze serviciul pe care ministrul îl face în slujba comunității.

Codul etic elaborat de Convenția Organizațiilor de Media¹ definește cu mare atenție noțiunea de interes public, care trebuie înțeleasă, potrivit documentului, pornind de la următoarele premise:

"Orice chestiune care afectează viața comunității este de interes public. Acesta nu se rezumă numai la aspectele politice, ci include orice altă împrejurare care prezintă interes pentru comunitate.

Interesul public nu privește doar ceea ce autoritățile consideră ca este de interes public.

Modul în care funcționează și acționează guvernul, autoritățile ori instituțiile publice, precum și orice altă entitate care utilizează bani publici sau care afectează interesul comunității este de interes public major.

Toate acțiunile, omisiunile, gesturile și cuvintele demnitarilor, politicienilor și ale tuturor funcționarilor publici legate de exercitarea funcției lor sunt de interes public major. Viața privată a acestora este de interes public atunci când are relevanță pentru exercitarea funcției.

Având în vedere contribuția autorităților la gestionarea puterii și a serviciilor publice, critica adusă acestora se bucură de un interes public major.

Atunci când nu există un interes public evident, libertatea de exprimare nu poate fi limitată decât de interesul protejării unui alt drept fundamental. (...)"

Există o diferență de abordare a chestiunilor care țin de viața privată între Europa și Statele Unite. În Europa tindem să protejăm în mai mare măsură viața privată a indivizilor, chiar dacă ei sunt politicieni, în timp ce în Statele Unite jurnaliștii consideră că persoanele publice trebuie să fie cât mai deschise scrutinului public. Protecția de care se bucură persoanele publice

¹ www.cji.ro

În privința vieții private trebuie, astfel, să fie redusă în comparație cu cetățenii ce nu au roluri cu vizibilitate publică. Pentru jurnaliști testul trebuie să fie unul simplu: are relevanță fapta din viața privată pentru exercitarea funcției? Dacă răspunsul este da, jurnalistul poate publica informația (atenție și la regulile Consiliului Național al Audiovizualului, care se aplică, e drept, doar emisiunilor radiodifuzate și care prevăd excepții de "interes public justificat" pentru ca publicarea informațiilor ce privesc viața privată să fie acceptată).

În septembrie 2006 un cotidian central publica pe prima pagină un articol despre un politician, președinte al Consiliului Județean din județul său. În articol se afirma că acest politician suferă de o boală care îl împiedică să își exercite funcția: *„El reprezintă un element cheie al politicii locale a [Partidului ...], un personaj a cărui sănătate mintală trebuie să fie mai presus de orice bănuială. Baronul local [...] este însă departe de a fi capabil să conducă județul așa cum trebuie. [El] suferă de hidrocefalie încă din copilărie. O boală demnă de toată mila. O boală care trebuie tratată în liniște, în sânul familiei, discret, sub atenta îndrumare a unui specialist neurolog, dar și cu aportul permanent al unui neuropsihiatru”*. Articolul avea atașată și o tomografie a creierului acestui politician, alături de fotografia sa și nu conținea și o declarație a acestuia. Convenția Organizațiilor de Media a criticat articolul, considerând că este tendențios și încalcă normele deontologice: *“Din materialul de presă menționat nu reiese ca fapt stabilit de către o comisie de specialitate că boala de care suferă [...] are sau ar putea avea influențe asupra activității sale profesionale. Sunt citate opinii generale ale unor medici care nu-și dau numele și care se pronunță asupra unui caz ipotetic și sunt înșiruite comentarii personale ale jurnaliștilor”*.

Exemplul de mai sus ne poate ajuta să tragem încă o concluzie referitoare la procesul de punere în balanță a vieții private cu interesul public: este important să se demonstreze că informația legată de viața privată este într-adevăr una care dovedește incapacitatea de exercitare a funcției publice sau o situație de conflict cu exercitarea acestei funcții. O maximă grijă

trebuie avută în vedere mai ales atunci când publicăm informații legate de sănătatea persoanei.

In ce măsură își poate jurnalistul baza articolele pe surse anonime?

Una dintre cele mai complicate probleme în acest caz ține, desigur, de sursele anonime. Chiar dacă ziarul a avut șapte surse, între care magistrați și avocați, era justificată publicarea articolului în condițiile în care nicio sursă nu a confirmat *on the record* informația? Au apărut în presă în ultimii ani tot felul de eufemisme ce denumesc sursele anonime, tocmai în încercarea de a le da acestora o urmă de credibilitate. În jargonul breslei, știrile din surse anonime sunt numite știri "pe surse", o sintagmă oarecum amuzantă, dacă ne gândim că, de fapt, sursele acestor informații rămân ascunse. Jurnaliștii citează "surse juridice", "surse militare", "surse din cardul Poliției" etc. Într-o discuție cu studenții legată de cazul Macovei – EVZ, un student cu simțul umorului a numit cele șapte surse ale EVZ "surse culinare", având în vedere faptul că presupusul incident relatat avusese loc într-un restaurant. Această glumă sintetizează cel mai bine riscul la care ne expunem atunci când alegem să cităm surse anonime.

Dincolo de numărul surselor, credibilitatea și valoarea (din punctul de vedere al gradului de cunoaștere a subiectului) acestora sunt esențiale. Zece persoane care îmi declară că au auzit că în oraș a aterizat un OZN sunt mai puțin valoroase decât o persoană care povestește că a văzut respectivul OZN cu ochii săi. Numai că și mărturia respectivei persoane trebuie coroborată cu a altora pentru ca aceasta să capete credibilitate.

În codul etic al Convenției Organizațiilor de Media, capitolul privind regulile redactării textului jurnalistic conține și referiri la modalitățile de colectare a informației:

"2.2.2. Jurnalistul va verifica informațiile în mod rezonabil înainte de a le publica și va exprima opinii pe o bază factuală. Informațiile vădit neadevărate, sau cele despre

care jurnalistul are motive temeinice să creadă că sunt false nu vor fi publicate."

Într-un text informativ, jurnalistul informează în legătură cu faptele sau se implică și le comentează?

Paragraful de mai sus vorbește deja despre o altă problemă de natură etică, și anume condițiile în care jurnalistul poate insera propria opinie. În acest caz, opinia celui sau celor ce au redactat și editat materialul este evidentă în mai multe feluri. Unul dintre acestea este tonul în care este scris articolul. *Evenimentul zilei* a abordat un ton zeflemitor, vădit subiectiv. Anumiți termeni utilizați la adresa ministrului indicau, de asemenea, în mod clar, poziția pe care și-o asuma ziarul față de Monica Macovei.

Desigur, subiectivitatea, în acest caz, are implicații mult mai profunde. Înainte de apariția articolului, *Evenimentul zilei* era adesea criticat de concurență și de anumite figuri politice pentru susținerea pe care, spuneau aceștia, ziarul o acorda ministrului Justiției - acuzații care păreau justificate și prin prisma faptului că ziarul îl angajase într-o poziție editorială importantă pe un fost consilier al ministrului, rămas în relații cordiale cu Macovei. Prin articolul critic la adresa demnitarului, EVZ părea să dezmințea aceste acuzații, însă un posibil exces de zel, manifestat, poate, din dorința de a sublinia caracterul independent al ziarului, a dus la o acțiune jurnalistică exagerată.

Ziaristul poate comenta faptele, în mod evident. Este dreptul său să o facă, în virtutea liberei exprimări. Forma în care prezintă informațiile este tot alegerea sa. Însă atunci când comentăm ne pierdem neutralitatea și implicit putem fi acuzați de faptul că încercăm să ne impunem punctul de vedere și prin modalitatea în care relatăm faptele. Acesta este motivul pentru care atât regulile profesionale, cât și cele deontologice vorbesc despre separarea clară a informației de opinie în textele jurnalistice. Locul comentariului este fie într-o pagină specială dedicată opiniilor, fie într-un articol separat, care poate fi publicat și în aceeași pagină cu materialul informativ. Însă un articol ce

prezintă fapte nu trebuie să conțină și opinia autorului. O formulare de tipul *"suferă de hidrocefalie încă din copilărie. O boală demnă de toată mila"* își găsește cu greu locul într-un articol de informare.

Regula separării comentariului de fapte este redată sec și de Codul Deontologic elaborat de Convenția Organizațiilor de Media, în primul paragraf din capitolul privind regulile redactării:

"2.2.1. Informația trebuie delimitată clar de opinii. Jurnalistul va face demersuri rezonabile în acest sens."

Răspundeți temelor și întrebărilor de mai jos și argumentați:

1. Când este justificată încălcarea intimității persoanei?
2. În ce măsură poate un astfel de articol să fie motivat de interesul public?
3. Când este justificată folosirea surselor anonime?
4. Până unde se poate merge, atunci când se folosesc surse anonime, pentru a nu știrbi, totuși, din credibilitatea demersului jurnalistic?
5. Ce trebuie să facă jurnaliștii pentru a verifica informațiile delicate?
6. În ce măsură se poate permite subiectivitatea în stilul și tonul unui articol care face dezvăluiri privind o anume personalitate?

Concluzia jurnaliștilor:

Concluziile anchetei de reverificare, publicată de ziar, merită redată integral:

"Acest articol nu trebuia publicat. Apariția sa în paginile ziarului nostru este o greșeală. S-au comis erori în lanț, iar în final principala responsabilitate aparține redactorului-șef.

Ziarul prezintă scuze definitive, fără rezervele păstrate la cea dintâi reevaluare jurnalistică, după o zi de la publicarea articolului. Aceste scuze necondiționate sunt destinate cititorilor Evenimentului zilei și doamnei ministru Monica Macovei.

Acest moment regretabil în evoluția ziarului reprezintă o excepție în istoria ultimilor ani ai EVZ, ziarul care a ridicat permanent exigențele presei de referință din România.

După consumarea sa, jurnaliștii EVZ vor urmări cu acuratețe acoperirea unor reguli, printre care:

- a) Evaluarea riguroasă a credibilității surselor, indiferent de numărul lor sau de statutul lor social (între cele șapte surse invocate de autorul articolului se numără magistrați și avocați);*
- b) În astfel de cazuri, când evenimentele sunt relative, în funcție de percepțiile martorilor, trebuie să se obțină și mărturii ale unor surse oficiale ori mărturii scrise sau înregistrate.*

Evaluarea internă a stabilit sancțiuni pentru autorul articolului, editor, redactor-șef adjunct și redactor-șef".